

Presenting a Model of Recreational Education with Emphasis on Islamic Teachings

ARTICLE INFO

Article Type

Analytical Review

Authors

Qasem Azizzadeh Gorji¹,
Hamid Mohammad Ghasemi^{2*},
Mohammad Hadi Yadollahpour³

How to cite this article

Qasem Azizzadeh Gorji, Hamid Mohammad Ghasemi, Mohammad Hadi Yadollahpour, Presenting a Model of Recreational Education with Emphasis on Islamic Teachings. *Islamic Life Style*. 2021; 137-148

1. PhD student, Department of Quranic and Hadith Sciences, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

2. Assistant Professor, Department of Quran and Hadith, Sari Branch, Islamic Azad University of Sari, Iran (Corresponding Author)

3. Associate Professor, Department of Quran and Hadith, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: ghasemi831@yahoo.com

Article History

Received: 2020/12/25

Accepted: 2021/02/22

ABSTRACT

Purpose: The main purpose of this article was to provide a model of recreational education with emphasis on Islamic teachings.

Materials and Methods: To achieve this goal, qualitative exploratory research was used. This research was documentary in terms of data collection and the strategy of data foundation theory was used to analyze the content. The informants of the research consist of 35 verses and 80 hadiths.

Findings: In order to ensure the reliability of the results, the discovered model was modified, modified and modified based on the "Expert Review Method" in several stages. In addition, in order to meet the reliability criteria; The process of analyzing verses and narrations until the formation of a theoretical model of recreational education is described as much as possible. Findings have shown that "the need for happiness and the context of worship" causal categories and "happy bio-rational" have played the role of contextual categories in the model. On the other hand, the strategies extracted in this model were identified as "good mood, self-founder, situationalism, time management and verse vision".

Conclusion: Studies have shown that the only harmful category in this model has been "negligent happiness". Applying the mentioned categories will have consequences such as "peace of heart and mind and opening of body and soul" in the field of education.

Keywords: Entertainment, Recreation, Education, Recreational Education, Training, Islamic Teachings

ارائه الگوی تربیت تفریحی با تاکید بر آموزه های اسلامی

قاسم عزیززاده گرجی^۱،

دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

حمید محمد قاسمی^{۲*}،

استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران (نویسنده مسئول).

محمد هادی یدالله پور^۳

دانشیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران.

چکیده

هدف: هدف اصلی این مقاله ارائه الگوی تربیت تفریحی با تاکید بر آموزه های اسلامی بوده است.

مواد و روش ها: برای رسیدن به این هدف از پژوهش اکتشافی از نوع کیفی استفاده شد. این پژوهش از لحاظ گردآوری داده ها اسنادی بوده و از راهبرد نظریه داده بنیاد به جهت تحلیل محتوا استفاده شد. اطلاع رسانی های پژوهش را ۳۵ آیه و ۸۰ حدیث تشکیل داده اند.

یافته ها: به منظور حصول اطمینان از باورپذیری نتایج، الگوی مکشوفه بر مبنای «روش بازبینی خبرگان» در چندین مرحله انجام، تعدیل و اصلاح شد. افزون بر این، به منظور تأمین معیار اعتمادپذیری؛ فرایند تحلیل آیات و روایات تا شکل گیری الگوی نظری تربیت تفریحی تا حد ممکن توصیف شد. یافته ها نشان داده اند «نیاز به شادکامی و زمینه سازی عبودیت» مقولات علی و زیست عقلانی شادکامانه» نقش مقوله زمینه ای را در الگو ایفا نموده اند. از طرفی راهبردهای مستخرج در این الگو «حسن خلق، خویشتن بانی، موقعیت شناسی، مدیریت زمان و آیت بینی» شناسایی شدند. **نتیجه گیری:** بررسی ها نشان داده اند تنها مقوله آسیب زا در این الگو «شادی غفلت زا» بوده است. به کارگیری و کاربردی مقولات مذکور پیامدی چون «آرامش قلب و ذهن و گشایش جسم و جان» در عرصه تعلیم و تربیت خواهد داشت.

کلمات کلیدی: سرگرم آموزشی، تفریح، تربیت، تربیت تفریحی، اجوتینمنت، آموزه های اسلامی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۰۴

*نویسنده مسئول: ghasemi831@yahoo.com

مقدمه

«تربیت عمومی» از نخستین حوزه های اجتماعی است که افراد با آن سروکار پیدا می کنند. پیچیده شدن مناسبات اجتماعی باعث شد رهبران جوامع به تربیت کودکان و نوجوانان به نحو عمیق تری بیشتر توجه کنند. امروزه رویکردهای متعددی با هدف تربیت عمومی در حال فراگیر شدن هستند که از آن میان می توان به الگوی «سرگرم آموزشی» اشاره نمود. اجوتینمنت^۱ یا «سرگرم آموزشی» رویکردی تربیتی است که می تواند با بهره گیری از فیلم ها، پویانمایی ها، بازی های رایانه ای و ... تربیت را از محافل و مجاری رسمی به حوزه های غیررسمی و عمومی کشاند. به عبارتی آموزش و پرورش مبتنی بر تفریح و بازی یکی از جدیدترین تحولات رخ داده در حیطه فناوری های نوین در محیط های آموزشی است [۱].

محققان تعلیم و تربیت معتقدند که این گونه از سرگرمی ها و شقوق و مصادیق آن را صرفاً عوامل سرگرم کننده برای متریان نیستند، بلکه امتزاج آن با پیام و رسانه، مفاهیم جدیدی چون سرگرم آموزشی پدید آورده است. در این بین تفاوت معنایی سرگرمی در مکاتب و پارادایم های مختلف گونه ها و رویکردهای متفاوتی در عرصه تعلیم و تربیت رقم زده است. در تفاوت مفهوم سرگرمی نزد اندیشمندان غربی و مسلمان می توان گفت سرگرمی نزد اندیشمندان غربی فعالیتی سبژکتیو بوده و اساساً انسان می تواند از هر فعالیتی و از هر اشتغالی لذت ببرد، چه این لذت، لذت لمسی یا عقلی باشد و چه لذت خیالی یا شهودی؛ اما نزد حکمای مسلمان فراغت و سرگرمی در دامنه مستحبات دینی معنا دار است. به عبارتی مستحبات در اسلام برای این تشریح شده اند تا انسان تجدید قوا نموده و تنوع داشته باشند [۲].

این تفاوت مبنایی حول مفهوم سرگرمی آسیب هایی نیز متوجه نظامات تربیتی نموده که با استناد به نظر حکمای مسلمان، از آن جمله می توان به وجه غفلت زایی سرگرمی های رایج اشاره نمود. به عنوان مثال سینما به عنوان یکی از پایه های جدی اجوتینمنت (سرگرم آموزشی) است که مخاطبان خود را از همان آغاز به قصد تفریح و با نیت استغراق در لذت های کودکانه و سانتیمانتال تربیت می کند. متریان در نسبت با سینما عادت کرده اند تا از طریق نشانه هایی شناخته شده، خود را تسلیم لذایذ سطحی و زودگذری کنند که سینما در اختیار آن ها می گذارد و اگر نشانه های متعارف در فیلمی پیدا نشود، متریبی قهر نموده و به فیلم دیگری خواهد رفت که در آن دامی لذت بخش و مسحورکننده برای غفلت او پهن شده باشد [۳].

توجه به اجوتینمنت آن جایی ضروری می نماید که این رویکرد تنها بر انتقال بعد دانشی محدود نبوده و علاوه بر آن وجه هنجارین و انتقال ارزش ها نیز مدنظر است [۴]. در واقع جامعیت و گستردگی مفهوم تربیت از توسعه علمی فراتر رفته و توسعه ارزشی را نیز مد نظر دارد. با این توضیح نهادهای تربیتی نمی توانند و نباید در برابر آموزش اخلاقیات و ارزش ها ساکت باشند. ازین رو به نظر می رسد یکی از دغدغه های کلیدی سیاستگذاران تعلیم و تربیت کشور

¹ - Edutainment

عوامل علی در مدل نظری تربیت تفریحی بر مبنای آیات و روایات کدام است؟
 عوامل زمینه ای در مدل نظری تربیت تفریحی بر مبنای آیات و روایات کدام است؟
 عوامل پیامدی در مدل نظری تربیت تفریحی بر مبنای آیات و روایات کدام است؟
 ادبیات پژوهش
 در این بخش ابتدا به تبیین مفاهیم کلیدی پژوهش و در ادامه به پیشینه تجربی پژوهش های مرتبط اقدام شد.

مفهوم شناسی
 از آن جایی که مفهوم تربیت تفریحی سابقه مشابه ندارد؛ این پژوهش در صدد است تا سازه نظری آن را بر مبنای آموزه های قرآن و عترت طراحی و تبیین نماید. ازین رو تبیین مفاهیم رقیب و ساختاردهنده تربیت تفریحی ضروری به نظر می رسد.

اجوتینمنت: اجوتینمنت که در حال حاضر در ایران به «سرگرم آموزی» ترجمه شده است [۴]؛ رویکردی آموزشی است که اخیراً در حوزه تربیت عمومی مطرح شده و به دنبال آن است تا با بهره گیری از فیلم‌ها، پویانمایی‌ها، بازی‌های رایانه‌ای و ... تربیت را از محافل و مجاری رسمی به حوزه‌های غیررسمی و عمومی کشاند. محققان این عرصه معتقدند که سرگرمی‌ها و شقوق و مصادیق آن را صرفاً نمی‌توان عامل سرگرم‌کننده برای فراگیران دانست، بلکه امتزاج آن با پیام و رسانه، سرگرمی را به «سرگرمی آموزنده» تبدیل کرده است. [۵] معتقد است سرگرم آموزی فرایندی هدف‌دار است که باهدف افزایش مخاطبان، ایجاد نگرش مطلوب در مخاطبان و تغییر رفتار آن‌ها، به جهت طراحی و پیاده‌سازی یک پیام که به هر دو جنبه سرگرمی و آموزش می پردازد.

تربیت: واژه تربیت از (ریشه ر ب ب) گستره ای از آیات قرآن را تشکیل داده و دو عنصر معنایی مالکیت و تدبیر را در خود جای داده است [۶]. در المفردات آمده است که رب در اصل به معنای تربیت است و رب به طور مطلق فقط بر خداوند اطلاق می‌گردد که متکفل اصلاح موجودات است. تربیت در آموزه های دینی عبارت است از پرورش دادن، یعنی به فعلیت درآوردن استعدادهای درونی شیء و ایجاد تعادل و هماهنگی میان آن‌ها است تا از این راه مربی به حداعلای کمال (خود) برسد [۷]. هدف از تربیت در نگاه دین از یک طرف رشد [الهی]، طهارت، حیات طیبه، عبادت، تقوی، قرب، رضوان، تزکیه و تهذیب [۶]، و از دیگر سو اصلاح رابطه انسان با خودش، طبیعت، جامعه، تاریخ و ... بوده است [۸].

آموزش: آموزش عبارت است از تمام کنش‌ها، اثرات، راه‌ها و روش‌هایی که برای رشد و تکامل توانایی ذهنی و معرفتی و همچنین نگرش‌ها و مهارت‌ها و رفتار انسان به کار می‌رود. البته به طریقی که شخصیت انسان را تا ممکن‌ترین حد آن تعالی بخشد [۹].
 سرگرمی: گستردگی مفهومی سرگرمی تا بدانجاست که برخی معتقدند نمی‌توان تعریف جامعی از آن به دست داد [۱۰]. [۱۱]
 سرگرمی را معادل لهو، هوایه و اشغوله دانسته اند. می‌توان گفت

آن است که آیا الگوی یادشده را با توجه به زیست بوم فرهنگی و دینی کشور می‌توان به خدمت گرفت؟
 مطالعات نشان داده است که مشکل اساسی در الگوی سرگرم آموزی از یک سو مبانی، فرایندها و اهداف غایی آن است، چرا که تعریف کاملی از انسان و غایات تربیتی آن ارائه نمی‌دهد. از دیگر سو این مفهوم با فقر نظری در داخل کشور مواجه است [۴]. عدم توجه به ارزش های اصیل اسلامی در نظامات آموزشی غرب بر مولفه های الگوی سرگرم آموزی متاثر بوده و به نظر می رسد ساختار کنونی آن توان لازم برای هدایت معنوی افراد و طی مسیر قرب الی الله را نداشته و نیازمند مذاقه و بازتعریف مولفه های آن بر مبنای آموزه های اسلامی است.

با این همه، درحالی که به نظر می رسد نزد اندیشمندان تعلیم و تربیت در باب ضرورت و اهمیت بهره گیری از تفریح و سرگرمی به عنوان بستری برای تربیت، همنوایی محسوسی موجود است اما از حیث چیستی، چگونگی و آسیب های این گونه از تربیت تشنّت مفهومی وجود داشته و موجب شکل گیری تنوعی از نظریات شده است. پیش فرض اساسی نگارندگان این مقاله آن است که بخش عمده این تنوع و تشنّت، ناشی از مشخص نبودن حدود و ثغور مفهوم تفریح و سرگرمی و به تبع آن رویکردها و اهداف متمایل به آن است. این پیش فرض را شاید بتوان یکی از دلایل بنیادین فقدان الگوی ایرانی اسلامی تربیت تفریحی و استفاده از کلیشه های رایج اجوتینمنت در حوزه تعلیم و تربیت دانست.

باوجوداین تفاوت در جهت گیری ها و تفاوت سلائق مرتبیین در حوزه تفریح و سرگرمی نظام تعلیم و تربیت در ایران، محتاج عینیت بخشی به رویکرد خود در رویکردی به نام «تربیت تفریحی» است تا با ارائه الگویی مشخص، نقشه راه صریحی را تعقیب نماید. در این پژوهش مراد از الگو منظومه ای است که در آن رویکرد کلی تربیت تفریحی با ابتناء به آموزه های اسلامی، ابعاد و عناصر وابسته به آن واضح شده و هماهنگی این عناصر با رویکرد و فرهنگ حاکم بر نظام تربیتی تضمین شود.

بدین ترتیب هدف کلی این پژوهش آن است تا در واکنش به کاستی های موجود در رویکرد «سرگرم آموزی» و با هدف چرخش از «آموزش به تربیت» و «سرگرمی به تفریح» به ارائه الگوی تربیت تفریحی با تاکید بر آموزه های اسلامی به مثابه رویکرد مطلوب در تعلیم و تربیت دینی پردازد. بر اساس هدف کلی مطرح شده این پژوهش در مقام پاسخ گویی به سؤال زیر است:

سؤال اصلی پژوهش
 الگوی تربیت تفریحی با ابتناء بر آموزه های اسلامی از چه ابعاد و عناصری تشکیل شده است؟
 سئوالات فرعی پژوهش
 مقوله محوری در مدل نظری تربیت تفریحی بر مبنای آیات و روایات کدام است؟
 عوامل مداخله گر آسیب زا در مدل نظری تربیت تفریحی بر مبنای آیات و روایات کدام است؟
 عوامل راهبردی در مدل نظری تربیت تفریحی بر مبنای آیات و روایات کدام است؟

مورد تایید آموزه‌های دینی است) دایره محدودتری را در مقایسه با مطلق شادی و شادمانی دارا بوده و مصادیق مشخصی را شامل می‌شود. این مصادیق، گاه منطبق با شادی مصطلح در جامعه نبوده و سطوح متفاوتی را نیز شامل می‌شود. سطوحی که حوزه‌های متعدد معنوی، اخلاقی و عملی را در برمی‌گیرد. در این مقاله، به شکل گسترده‌ای بر توان‌مندی و جامعیت تعالیم دینی در تحقق حیات توأم با شادمانی برای انسان تاکید شده و از طریق تعالیم دینی مندرج در قرآن و سنت روایی، الگویی برای کسب شادمانی مطلوب دینی استخراج شده است. در این الگو، چیستی شادی مطلوب معرفی و راه‌های کسب آن مشخص شده است. بر این اساس، انسان برای کسب و تجربه احساس شادی و نشاط مطلوب دینی، باید با رجوع به تعالیم اسلامی گام بردارد. این کار هم سربلندی و نتیجه‌دهی در انتخاب را برای انسان تضمین می‌کند و هم راهی را عرضه می‌دارد که در آن انسان دچار آفت و آسیب دینی نشود.

[۱۵] در پژوهشی برای اولین بار مفهوم سرگرم آموزی را در ایران ترجمه نمودند. آن‌ها در این پژوهش که در قالب پایان‌نامه کارشناسی ارشد انجام گرفت، به دنبال دستیابی تعریفی جامع از پدیده‌ی رسانه‌ای سرگرم‌آموزی و بررسی ویژگی‌های آن در حوزه‌های مختلف کاربردی، از جمله تلویزیون بوده‌اند.

[۱۶] در پژوهشی به بازآفرینی جایگاه زیبایی‌شناسی در تعالی تربیت دینی پرداختند. در این پژوهش آن‌ها به روش توصیفی - تحلیلی به بررسی نقش زیبایی‌شناسی بر سه مؤلفه تحرک درونی، تجربه بیرونی و التزام درونی پرداخته و نتیجه گرفتند که تقویت ادراک زیبایی‌شناسانه موجب تحرک پذیری متربی شده و از انفعال وی جلوگیری می‌کند.

[۱۷] در مقاله ای علمی پژوهشی با عنوان «تکاپوی نظری برای کشف مواضع هنجاری اسلام درباره سرگرمی» ضمن بررسی مفهوم سرگرمی و تفریح به این پرسش کلیدی پرداختند که اسلام به‌منزله یک دین و فرا نهادی اجتماعی در جامعه اسلامی ایران، درباره «تفریح و سرگرمی» و اقتضائات و ملزومات آن چه موضعی دارد؟ خطوط هنجاری عام مستفاد از شریعت اسلام که در مقام ارضای این نیاز از مجرای کنش‌های فردی یا اقدامات سازمانی باید منظور شوند، چه ویژگی‌هایی دارند؟ آن‌ها نتیجه گرفتند که اتهامات تاریخی به ادیان مبنی بر بی‌اعتنایی و کم‌تفاتی و بلکه معاندت با این سنخ خواست‌ها و کراهت و تحذر اغلب مؤمنان و متشرعان از این قبیل اشتغالات، بررسی و مطالعه و موضع‌گیری در این باره را به یکی از جدی‌ترین و ضروری‌ترین نیازها در قلمرو پژوهش‌های دینی معطوف به مطالبات اجتماعی تبدیل کرده است.

بررسی پیشینه‌های موجود نشان داده است که اولاً پژوهش‌های مذکور به صورت تخصصی بر «تفریح تربیتی» به عنوان رویکردی مستقل در عرصه تربیت تمرکز نکرده‌اند، به عبارتی، مفهوم «تربیت تفریحی» در نسبت با آموزه‌های اسلامی در هیچ پژوهشی مورد مطالعه قرار نگرفته است. نوآوری دیگر این پژوهش بهره‌گیری از راهبرد داده‌بنیاد و استخراج عوامل و مولفه‌های تربیت تفریحی در آیات و روایات در هیئت یک الگوی نظری است.

سرگرمی فعالیتی مانند کار بوده و گاهی هدفمند است که به دو صورت فعال و منفعل صورت می‌پذیرد. [۱۰]

پیشینه تجربی پژوهش

[۱۲] در مقاله ای علمی پژوهشی به بررسی تحلیلی مدح و ذم (ستایش و نکوهش) شادی و نشاط در آموزه‌های اسلامی پرداخته است. در این مقاله تلاش شد تا با روش ترکیب متمرکز، شادی و نشاط را از منظر قرآن و روایات موردبررسی قرار دهد. وی معتقد است شادمانی و نشاط به عنوان یکی از مهم‌ترین نیازهای بشر، به دلیل تأثیرات عمده‌ای که بر شکل‌گیری شخصیت آدمی و در یک کلام مجموعه زندگی انسان دارد، همیشه ذهن انسان را به خود مشغول کرده و نگاه اجمالی به آموزه‌های اسلام بیانگر این مطلب است که دین اسلام هم به نیازهای روحی و هم به نیازهای جسمی انسان توجه داشته و به خصوص از طرح موضوع شادی و نشاط غافل نبوده‌اند.

[۱۳] در تحقیق خود به بررسی رابطه بین شادکامی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان در فضاهای آموزشی استان مازندران با تأکید بر نقش برنامه‌ریزی آموزشی پرداختند. آن‌ها معتقدند شادابی و نشاط فضای آموزشی نقش و جایگاه برجسته‌ای در مبحث کیفیت و برنامه‌ریزی آموزشی دارد که پژوهش‌های انجام شده این امر را مدنظر قرار نداده‌اند از این رو این مطالعه به روش توصیفی-پیمایشی انجام شد. نتایج بدست آمده با توجه به فرضیه‌های پژوهش نشان داد که شادکامی دانش‌آموزان با فضای فیزیکی مدارس رابطه معنی‌داری ندارد، به عبارت دیگر در مدارس با فضای فیزیکی مناسب و نامناسب یکسان است. همچنین بیانگر آن بود که شادکامی دانش‌آموزان با جنسیت آن‌ها نیز رابطه معنی‌داری ندارد و شادکامی در مدارس روستایی بیشتر از شهری مشاهده گردید. علاوه بر آن شادکامی دانش‌آموزان با پیشرفت تحصیلی (آخرین معدل) رابطه معنی‌دار داشت و بین شادکامی دانش‌آموزان با رشته تحصیلی آنان نیز رابطه معنی‌داری مشاهده شد.

[۱۰] در پژوهشی به بررسی چالش‌های اخلاقی سرگرمی در سبک زندگی اسلامی پرداخته است. این مقاله که با روش توصیفی تحلیلی انجام شد در پی شناسایی چالش‌های یاد شده و یافتن راه‌برونرفت از آن‌هاست. در این پژوهش نشان داده شد که حوزه‌های چالش‌زای مهم مرتبط با سرگرمی عبارت بودند از: ابهام در موضوع اخلاقی در عرصه سرگرمی، ندانستن حکم اخلاقی در عرصه سرگرمی، مشکل تطبیق معیارهای کلی اخلاقی در عرصه سرگرمی و مشکلات مربوط به ویژگی‌های اشخاص یا ویژگی‌های جوامع. در پایان این مقاله نیز راهکارهایی مانند: پژوهش در خصوص مفهوم‌های شرعی چون لعب، لهو، استخراج احکام اخلاقی مرتبط با سرگرمی، پژوهش خاص برای بررسی منطبق‌بودن هر سرگرمی بر شاخصه‌های سرگرمی مطلوب از منظر اخلاق اسلامی، توجه به بافت فرهنگی جوامع و نیز ملاحظه‌های دینی در عرصه سرگرمی‌ها ارائه شد.

[۱۴] در مقاله ای به بررسی مؤلفه‌های تحقق احساس شادمانی در اسلام پرداختند. در این تحقیق بر ضرورت شادی و شادمانی به عنوان حالت و روحیه‌ای پیش‌برنده در انسان تاکید شده، اما با این حال، لفظ «شادی» یا «نشاط» عنوانی کلی و مبهم است و شمول معنایی متعدد و گاه متضادی دارد. علاوه بر این، شادی و نشاط مطلوب (که

تجزیه و تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی به شرح ذیل انجام شد. در مرحله کدگذاری باز مفاهیم شناسایی و مشخصات و ابعاد آن‌ها در مصادیق کشف شد. در این مرحله به همه نکات کلیدی در آیات و روایات عنوانی اختصاص یافت و در جدولی قرار گرفت [۲۱].

در مرحله کدگذاری محوری فرایند مرتبط کردن گروه‌ها و زیرگروه‌ها از نظر مشخصات و ابعاد انجام شد. به عبارتی مفاهیم به طبقات فرعی خود می‌پیوندند تا تبیین دقیق‌تری از موضوع ارائه شود.

در مرحله کدگذاری انتخابی (گزینشی) ضمن تمرکز بر فرایندی که در داده‌ها نهفته بود توجه پژوهشگران به این نکته معطوف شد که کدام مقوله بیشتر از همه در داده‌ها تکرار شده است و قادر است دیگر مقولات را به هم ربط دهد. به منظور حصول اطمینان از باورپذیری نتایج، نظریه تولیدشده بر مبنای «روش بازبینی خبرگان» در چندین مرحله انجام و تعدیل و اصلاح شد. افزون بر این، به منظور تأمین معیار اعتمادپذیری؛ فرایند تحلیل آیات و روایات تا شکل‌گیری الگوی نظری تربیت تفریحی تا حد ممکن توصیف شد [۲۲].

مراحل انجام پژوهش

از آنجا که شناخت عناصر تربیت تفریحی و روابط میان این عناصر از منظر آموزه‌های دینی، مستلزم استقرای نشانه‌های تفریح در آیات و روایات است؛ در این پژوهش به منظور دستیابی به الگوی پایه‌های نظری تربیت تفریحی مراحل مختلفی صورت گرفته است که به آن‌ها اشاره می‌شود:

- ۱- مطالعه هدفمند آیات و روایات مرتبط (تدبر در آیات)
 - ۲- انتخاب آیات و روایات
 - ۳- مطالعه ترجمه آیات و روایات منتخب
 - ۴- بررسی تفسیر آیات و روایات منتخب (برای پرهیز از برداشت‌های ناصواب آیات به تفسیر مجمع‌البیان مراجعه شد).
 - ۵- استخراج مضامین مرتبط با تربیت تفریحی
 - ۶- استخراج مفاهیم مرتبط با تربیت تفریحی
 - ۷- تعیین مقوله‌های فرعی
 - ۸- تعیین مقوله‌های اصلی
 - ۹- ارائه الگوی تربیت تفریحی از منظر آیات و روایات
- در ادامه به مراحل چهارگانه نظریه داده‌بنیاد اشاره خواهد شد. مرحله اول: کدگذاری باز؛ استخراج مضامین (گام اول تا چهارم) در این مرحله مضامین مورد پایه از ۳۵ آیه و ۸۰ روایت استخراج شدند. برای اطمینان از برداشت صحیح از مفاد آیات هم به تفسیر مجمع‌البیان مراجعه شد. در جدول ذیل بخشی از آیات و روایات به عنوان نمونه ذکر می‌شود.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ ماهیت «بنیادی»، از لحاظ هدف تحقیق «اکتشافی» از لحاظ نوع پژوهش «کیفی»، از لحاظ گردآوری داده‌ها اسنادی بوده و از راهبرد نظریه داده‌بنیاد^۱ به جهت تحلیل محتوا استفاده شد. برخی اندیشمندان حوزه‌های روش‌شناسی معتقدند برای نظریه پردازی از منابع دینی بهتر است به روش تحقیقات کیفی از نوع استقرایی روی آورد [۱۸].

از آن جایی که این پژوهش به دنبال آن بود تا نظریه تربیت تفریحی را با تاکید بر آموزه‌های اسلامی ترسیم نماید راهبرد نظریه داده‌بنیاد ترجیح داده شد. راهبرد داده‌بنیاد، سه رویکرد نظام‌مند، ظاهرشونده و ساخت‌گرایانه وجود دارد. در این پژوهش از رویکرد نظام‌مند (سیستماتیک) استفاده شد. پس از انتخاب موضوع پژوهش دستیابی به منابع و مفاهیم مد نظر قرار گرفت. در این بخش برخی ملاحظات لازم در خصوص متون روایی مانند «احراز حدیث بودن» متن مورد نظر، فهم متن روایت، فهم و درک مقصود متن روایی» به کار گرفته شد [۱۹،۲۰].

روش نمونه‌گیری و جمع‌آوری داده‌ها پژوهشگران به دنبال متونی بودند که در آن بتوان، داده‌های پژوهشی مناسب مقوله‌ها و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها را بیابند. ازین رو حرکت به سمت آیات و روایات بر اساس مفاهیم و واژگان از قبل فهرست شده و به صورت منظم بود. به جهت «ایضاح مفهومی» قبل از مراجعه به آیات و روایات، مراد پژوهشگران از مفهوم «تفریح» برجسته، و به تبیین ماهیت آن پرداخته شد. در ادامه از واژگان مترادف با تفریح در جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد؛ به گونه‌ای که ساختار، بدنه و جلوه‌هایی که تربیت تفریحی می‌توانست در آن‌ها متبلور شود؛ تعیین شد و به دو صورت مستقیم و غیر مستقیم واژگان به پژوهش دعوت شدند. در شیوه مستقیم مفاهیم و اصطلاحاتی که به طور مستقیم در شکل‌گیری ساختار، بدنه و جلوه‌های تفریح مؤثر بودند، وارد عمل شدند. این مفاهیم عبارت بودند از: فرح، لهو، لعب، لغو. در شیوه غیر مستقیم از مفاهیم و واژگان دیگری که به نحوی با مفهوم تفریح ارتباط داشتند، استفاده شد تا پژوهش صرفاً خود به واژگان مستقیم محدود نشود. این مفاهیم عبارت بودند از: بهجه، ضحک، نضرة، بطر، مرح، فرح، بشر، تفرج و سرور

در ادامه با مراجعه به خبرگان و کتب متنوع برای هدایت به متون روایی و آیات معتبر استفاده شد و جمع‌آوری داده‌ها تا رسیدن به «اشباع نظری» ادامه داشت. ذکر این نکته ضروری است که در آیات به کارگرفته شده در پژوهش؛ از آن جایی که مفسران در تفسیر برخی آیات هم داستان نیستند، ازین رو تفسیر مجمع‌البیان به عنوان فصل الخطاب در نظر گرفته شد.

1- Grounded Theory

جدول ۱. استخراج مضامین از آیات مرتبط با تفریح (منبع: یافته های پژوهش)

مضمون	ترجمه	متن آیه	سوره / آیه
شادی ناشی از تعلق دنیوی	بر جای ماندگان [از جنگ تبوک] از خانه نشستن خود به سبب مخالفت با پیامبر خدا خوشحال شدند و خوش نداشتند که با اموال و جانهایشان در راه خدا جهاد کنند، و [به مؤمنان] گفتند: در این گرما [برای جهاد] بیرون نروید. بگو: آتش دوزخ در حرارت و گرمی، بسیار سخت تر است، اگر می فهمیدید.	فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ	توبه/ ۸۱
شادی منبعث از غرور و سرمستی	این (عذاب) بخاطر آن است که بناحق در زمین شادی می کردید و از روی غرور و مستی به خوشحالی می پرداختید!	ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ	غافر/ ۷۵
صبر و عمل صالح زمینه ساز اجتناب انسان از سرور ناپسند (مدیریت رنج)	و اگر بعد از شدت و رنجی که به او رسیده، نعمت هایی به او بچشانیم، می گوید: «مشکلات از من برطرف شد، و دیگر باز نخواهد گشت!» و غرق شادی و غفلت و فخر فروشی می شود...	وَلَمَّا أَذَقْنَا نِعْمًا، بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَهٍ لَيَقُولُنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ	هود/ ۱۰
شادی منتج از رحمت الهی	(ای رسول، تو این آیات قیامت را بر خلق برسان) پس اگر باز اعراض کردند دیگر تو را نگهبان آنها نفرستادیم، بر تو جز ابلاغ رسالت تکلیفی نیست، و ما چون به انسان (بی صبر کم ظرف) از لطف و رحمت خود بهره ای بخشیم بدان شاد شود و اگر به کیفر کردار خود رنج و عذابی به آنان رسد آدمی سخت راه کفران پوید.	فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ	شوری/ ۴۸
شادی منبعث از باورهای قومی	پس کار [آیین] خود را میان خویش قطعه قطعه کردند [و گروه گروه شدند]، در حالی که هر گروهی به آن [آیینی] که نزد آنان است خوشحال و شادمانند [که آیینشان بر حق است].	فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ	مومنون/ ۵۳
شادی منبعث از باورهای قومی	از کسانی که دین خود را پراکنده ساختند و به دسته ها و گروه ها تقسیم شدند! (عجب اینکه) هر گروهی به آنچه نزد آنهاست (دل بسته و) خوشحالند!	مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ	روم/ ۳۲
شادی منتج از رحمت الهی	و هنگامی که رحمتی به مردم بچشانیم، از آن خوشحال می شوند؛ و هر گاه رنج و مصیبتی بخاطر اعمالی که انجام داده اند به آنان رسد، ناگهان مأیوس می شوند!	وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ	روم/ ۳۶

جدول ۲. استخراج مضامین از احادیث مرتبط با تفریح (منبع: یافته های پژوهش)

مضمون	ترجمه حدیث	متن حدیث	نام معصوم	منبع
انجام مستحبات به وقت نشاط	دلها را روی آوردن و نشاط، و پشت کردن و فراری است؛ پس آن گاه که نشاط دارند، آن را بر انجام مستحبات وادارید، و آن گاه که پشت کرده و بی نشاط است، به انجام واجبات قناعت کنید.	إِنَّ لِقُلُوبِ إِقْبَالًا وَإِدْبَارًا فَإِذَا أَقْبَلْتَ فَاحْمِلُوهَا عَلَى النَّوَافِلِ وَإِذَا أَدْبَرْتَ فَاقْتَصِرُوا بِهَا عَلَى الْفَرَائِضِ	امام علی (ع)	نهج البلاغه حکمت ۲۲
بهره بردن از ایام شادی	وقتی روز شادی در اختیار تو قرار گرفت، از آن دوری نکن؛ چرا که وقتی در دست روز اندوه قرار بگیری، از تو صرف نظر نخواهد کرد.	إِذَا وَقَعَ فِي يَدِكَ يَوْمٌ السُّرُورِ فَلَا تُخَلِّهِ فَإِنَّكَ إِذَا وَقَعَتْ فِي يَدِ يَوْمِ الْعَمَلِ لَمْ يُخَلِّكَ.	امام علی (ع)	اصول کافی، ج ۲، ص ۸۵، ح ۱؛ محمدحسین طباطبایی، سنن النبی، بیروت، مؤسسه البلاغ، ۱۴۴۰ هـ. ق، ص ۱۱۴
ضرورت سرور	آن که شادمانی اش اندک است، مرگ، مایه آسودگی اوست.	مَنْ قَلَّ سُرُورُهُ كَانَ فِي الْمَوْتِ رَاحَتَهُ	امام علی (ع)	بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۱۲، ح ۷۰

دوری از سختی و خشونت	تفریح و بازی کنید؛ زیرا من خوش ندارم که در دین شما، سختی و خشونت دیده شود.	پیامبر ص: الهُوَا وَ الْعَبَا؛ فَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يُرَى فِي دِينِكُمْ غِلْظَةٌ	کنز العمال: ۴۰۶۱۶ میزان الحکمه، ج ۴، ص ۲۸۰۴ پیامبر(ص)
شاد کردن قلب به عنوان پادشاه بدن	این بدن ها به سان یک مملکت اند. پادشاه بدن، قلب است... این پادشاه، پادشاه و کیفری در اختیار دارد. کیفر او از کیفر پادشاهان رسمی و قدرتمند دنیا دردناک تر است و پادشاهش از پادشاه آنان برتر. کیفر او اندوهناکی است و پادشاه وی شادمانی.	الامام الرضا فی رساله الذهبيه: ان هذه الاجسام اسست علی مثال الملك، فملك الجسد هو القلب... مللک مع هذا ...	طب الرضا، ص ۱۰ و ۱۲ و ۱۳؛ بحار الانوار، ج ۶۲، ص ۳۰۹ و ۳۱۰ امام رضا (ع)

مرحله دوم: کدگذاری محوری؛ استخراج مفاهیم (گام پنجم)
 در این مرحله آیات مورد مطالعه قرار گرفت. مضامین آیات استخراج شد. جدول این گام به همراه گام بعدی ارائه خواهد شد.
 مرحله سوم: کدگذاری انتخابی؛ استخراج مقوله ها (گام ششم تا هشتم)
 در مرحله سوم مضامین در قالب مفاهیم جمع بندی، و در مرحله چهارم مقوله های به دست آمده از مفاهیم در جدول ۳ نمایش

جدول ۳. مضامین، مفاهیم و مقولات بعد راهبردی الگوی نظری تربیت تفریحی (منبع: یافته های پژوهش)

مقوله اصلی	مفهوم	مضمون
عوامل زیباشناختی	بهره گیری از رنگ مناسب	
	استفاده از عطر خوش	
	تغذیه مناسب	
	استفاده از لباس مناسب	
حسن خلق	زینت در پوشش	
	چهره متبسم و شادمان	
	کمک به همنوگان	
	مهربانی با حیوانات	
تفریح مبتنی بر فضیلت	خوش خویی	
	شاد نمودن دل مومن	
	صبر و عمل صالح زمینه ساز اجتناب انسان از سرور ناپسند	
	تقوی	
خویشتن بانی	پرهیز از اسراف در عمل	
	پرهیز از تفریحات حرام	
	مدیریت قلب	
	ترک تعلقات دنیوی	
موقعیت شناسی	پرهیز از حسادت	
	ترک تعلقات دنیوی	
	استفاده از طنز و شوخی به اندازه	
	انجام مستحبات به وقت نشاط	
راهبرد اقتضایی	شاد بودن به شادی اهل بیت	
	ابراز شادی در موقعیت مناسب	
مدیریت زمان	بهره گیری از برکات روز جمعه	

مدیریت زمان تفریح		
بهره بردن از ایام شادی		
شنیدن و خواندن امثال و حکم	آیت بینی	راهبرد معرفتی
نظاره کردن طبیعت		

بُعد پیامدی

بعد پیامدی مدل نظری تربیت تفریحی را مقوله زمینه سازی حیات طیبه شکل داده است.

جدول ۴. مضامین، مفاهیم و مقولات بعد پیامدی الگوی نظری تربیت تفریحی (منبع: یافته های پژوهش)

مضمون	مفهوم	مقوله اصلی
آرامش قلبی	آرامش قلب و ذهن	
آرامش فکری		
ظاهر شادمان و خندان	گشایش جسم و جان	مدیریت قلب و ذهن
شادی قلبی ناشی از مجاهدت جان و مال		
دوری از سختی و خشونت		
بسط نفس		

بُعد زمینه ای

بعد زمینه ای مدل نظری تربیت تفریحی از سه مقوله شامل «عوامل درون فردی، عوامل تکلیفی و عوامل زمینه ساز» تشکیل شده است.

جدول ۵. مضامین، مفاهیم و مقولات بعد زمینه ای الگوی نظری تربیت تفریحی (منبع: یافته های پژوهش)

مضمون	مفهوم	مقوله اصلی
عقل	مواهب الهی	
امنیت		
اعتماد به خدا		
رحمت الهی	زیست عقلانی شادکامانه	
فرصت های لطیف		
کثرت دوستان		
آرامش روان		
تناسب نشاط و زیست عقلانی	زیست شادکامانه	
شادی قلب به عنوان پادشاه بدن		
کار به مثابه تفریح		

بُعد علی

بعد علی مدل نظری تربیت تفریحی را مقوله «نیاز به تفریح به مثابه ی عبادت» شامل شده است.

جدول ۶. مضامین، مفاهیم و مقولات بعد علی الگوی نظری تربیت تفریحی (منبع: یافته های پژوهش)

مقوله اصلی	مفهوم	مضمون
	نیاز به شادکامی	ضرورت شاد نمودن کودکان
		ضرورت سرور
نیاز به تفریح به مثابه ی عبادت		تفریح به عنوان زمینه ساز تحقق طاعت، کار و معاشرت
	زمینه سازی عبودیت	سنجش عقل
		شادکردن دیگران به مثابه عبادت

بُعد مداخله گر(آسیب زا)

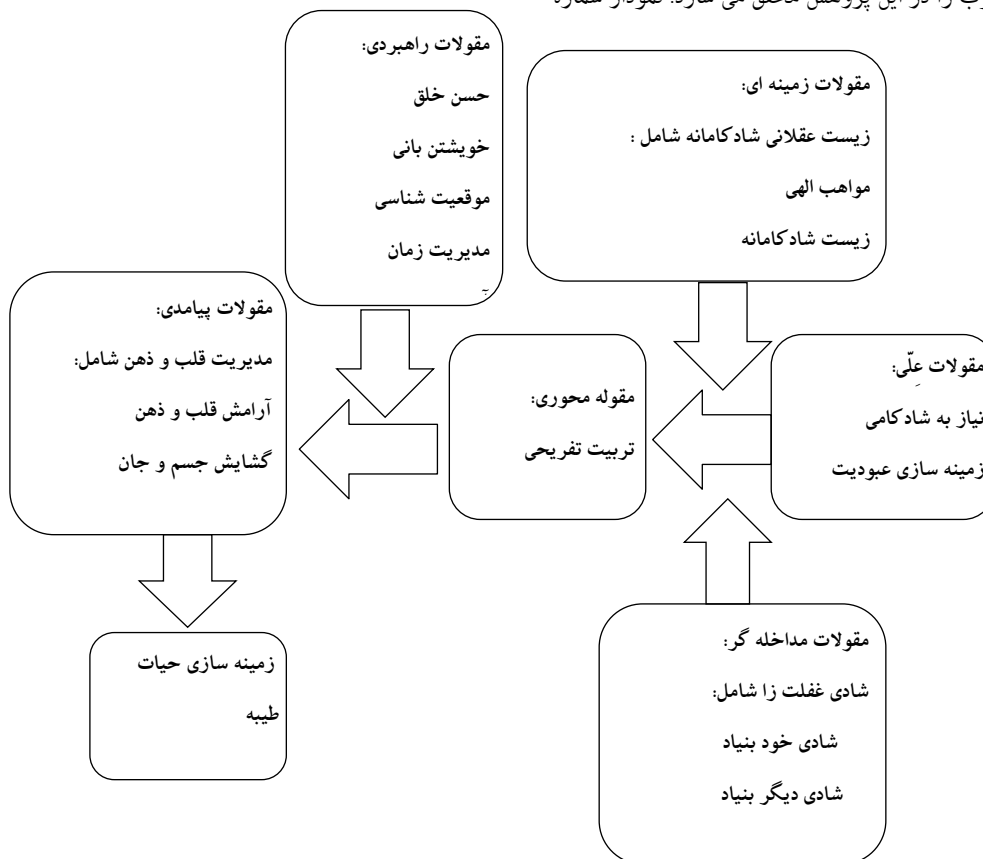
بعد مداخله گر مدل نظری تربیت تفریحی را مقوله « شادی غفلت زا» شامل شده است.

جدول ۷. مضامین، مفاهیم و مقولات بعد علی الگوی نظری تربیت تفریحی (منبع: یافته های پژوهش)

مقوله اصلی	مفهوم	مضمون
	شادی خود بنیاد	شادی منبعث از غرور و سرمستی
		منازعه در بازی و تفریح
شادی غفلت زا		سرگرمی بی فایده
	شادی دیگر بنیاد	شادی منبعث از عدم ایمان به معاد
		شادی منبعث از باورهای قومی

۱. الگوی نظری تربیت تفریحی از منظر آیات و روایات را ترسیم می کند:

مرحله چهارم: تبیین رابطه بین مقوله ها (گام نهم)
این مقوله ها با چینی دقیق می تواند گویای روابط معناداری باشد که الگوی مطلوب را در این پژوهش محقق می سازد. نمودار شماره

نتیجه گیری

هدف از این مقاله ارائه الگوی تربیت تفریحی بر مبنای آموزه های اسلامی بوده است. پس از بررسی و تحلیل آیات و احادیث مرتبط با موضوع تفریح مفاهیم مستخرجه در طبقات از پیش تعیین شده مرتبط قرار گرفته و الگوی نظری ارائه شد. اکنون وقت آن است تا با پردازش مفاهیم و مقولات مستخرجه از آیات و روایات این پژوهش را به نتیجه نهایی هدایت نمود. در این مرحله با یافته های مستخرج از بخش «کدگذاری انتخابی» می توان گزاره های نظری ذیل را طرح نمود:

- از آن جایی که در تعریف تفریح مبتنی بر آموزه های قرآن و عترت کلیه تعاریف ناظر بر امر تربیت گرد هم آمدند ازین رو «تربیت تفریحی» به عنوان مقوله محوری مدل نظری تعیین شد.
- بر مبنای آیات و روایت می توان گفت آن چه ضرورت توجه به امر تفریح را توجیه می کند نیاز به شادکامی و بهره گیری از تفریح به عنوان زمینه ساز یا تسهیل گر امر عبودیت و نیاز انسان به شادکامی است. این گزاره نتایج پژوهش [۱۳] را تایید می کند.
- تربیت تفریحی مبتنی بر دین نمی تواند از مقوله زیباشناختی در زمینه تربیتی خود بی بهره باشد. این گزاره مؤید پژوهش [۱۶] می باشد که به جایگاه رفیع زیبایی شناسی به مثابه ی تجربه ای تعالی بخش برای تربیت دینی اشاره دارد.
- تربیت تفریحی در حوزه راهبرد، نیازمند حسن خلق دست اندرکاران تربیتی است.
- خوبیستن بانی به عنوان یکی از راهبردهای اساسی تربیت تفریحی مبتنی بر دین اسلام ضروری است. این مقوله در همسویی با پژوهش [۲۳] قرار دارد که قائل به اهمیت چرخش از کنترل بیرونی به خوبیستن بانی، به منزله یک ارزش محوری در ساحت تربیت دینی- اعتقادی- اخلاقی هستند.
- تربیت تفریحی بدون موقعیت شناسی و مدیریت زمان در عرصه راهبردی بی معناست.
- آیت بینی از مؤلفه های راهبردی تربیت تفریحی است. این مفهوم آن گونه که [۲۴] معتقد است موقعیت های ساده تفریح را به جدی ترین سؤالات حکیمانه آدمی گره زده و به کجایی و چرایی پدیده ها و اتفاقات پیرامونی خواهد پرداخت.
- تربیت تفریحی در بافت خود از برخی مواهب الهی مانند عقل، امنیت، اعتماد به خدا، رحمت الهی، فرصت های لطیف و کثرت دوستان بهره می برد و از دیگر سو از زیست شادکامانه سرشار از آرامش روان، تناسب نشاط و زیست عقلانی، شادی قلبی سرشار است. این نتیجه گیری با پژوهش [۱۴] همساز است. آن ها اظهار می دارند که زیست شادکامانه در اسلام از عقلانیتی برخوردار است که علاوه بر کارکردهای دینی و اجتماعی، خاصیت اثربخشی بر روان انسان از حیث شادمانی درونی (کمک به همنوغان)، اثربخشی بر جسم انسان از حیث عملی (کار به مثابه تفریح) و اثربخشی بر نگرش انسان از حیث اعتقاد و باورمندی (مانند اعتقاد به نظام جزا و پاداش) را دارا می باشد.
- در تربیت تفریحی به کار، به مثابه ی عبادت نگریسته می شود.

۱۰. پیامد تربیت تفریحی مدیریت قلب و ذهن به عنوان بستر تحقق حیات طیبه است. این دست یافت با یافته پژوهش [۲۵] مرتبط است. آن ها معتقدند توجه به قلب و ذهن موجب کمال همانگی در نظام تربیت اعتقادی مبتنی بر اسلام می شود.

۱۱. عوامل آسیب زا در تربیت تفریحی که باید مورد توجه کارگزاران و سیاستگذاران تربیتی قرار گیرد مقوله شادی غفلت زاست که متربی را از ذکر حق محروم می دارد. این گزاره بیانگر نوعی مدیریت در امر تربیت است که ورودی و خروجی عوامل نشاط بخش را به درون آدمی کنترل خواهد کرد. این دست یافت با پژوهش [۱۲] همسویی دارد که استدلال می کند، اسلام با هرگونه شادی غفلت زا که در آن رعایت حق خود و دیگری نباشد مخالف است. نتایج این پژوهش در بخش عوامل آسیب زای تربیت تفریحی همگام با پژوهش [۱۰] حوزه های چالش های سرگرمی را از منظر آیات و روایت مشخص نموده و راه های برون رفت از آن را نیز نمایان کرده است.

۱۲. نتایج پژوهش نشان داده اند که بر مبنای آیات و روایات تربیت تفریحی مختص رده سنی خاص نبوده و در همه رده های سنی مورد توجه است. این دست یافت نتایج پژوهش [۴] را که اظهار می دارد "سرگرم آموزی تنها مختص کودکان نیست" را مورد تایید قرار داده است.

محدودیت ها و پیشنهادات پژوهش

از جمله محدودیت های پژوهش می توان به در دسترس نبودن همه روایات مرتبط با مفهوم تفریح و مفاهیم دال بر آن اشاره نمود. با این توضیح پیشنهاد می شود تا پژوهش گاه های تخصصی و به طور خاص صدا و سیمای جمهوری اسلامی و سازمان پژوهش آموزش و پرورش به پژوهش گسترده تر با هدف کشف الگوی بومی تربیت تفریحی مبتنی بر آموزه های اسلامی دست یازند. در ادامه سه پیشنهاد دیگر به صورت تیتروار ارائه می گردد:

- تلاش برای شناساندن تفاوت مفهومی سرگرمی و تفریح و انجام پژوهش های آسیب یابانه در حوزه سرگرمی
- توسعه سواد تفریحی مخاطبان تعلیم و تربیت در نسبت با آموزه های قرآن و عترت
- برپایی کارگاه های آموزشی تربیت تفریحی با هدف تبیین الگو و کاربردهای مکشوفه در الگو به عرصه تعلیم و تربیت

References

- Batoli, Zahra, Fahimnia, Fatemeh, Naqshineh, Nader, Mir Hosseini, Fakhalsadat. Review of research in the field of gaming in e-learning. Education Technology, 2019, 13 (4), 875-887.
- Sharafuddin, Seyed Hossein. Differences between modern and traditional entertainment, interview at the meeting "Religion, Leisure and Cinema", Qom Islamic Propaganda Office, 2016.

15. Hasani Balyani H., Sohani A. Sayyaadi H. , Karami, R. Acquiring the Best Cooling Strategy Based on Thermal Comfort and 3E Analyses for Small Scale Residential Buildings at Diverse Climatic Conditions, *International Journal of Refrigeration*, 57 (2015), 112-137.
16. Sharifzadeh, Hakimeh Sadat; Taslimian, Nasser; Javadi Bora, Mohammad Ali. Recreation: The position of aesthetics in the excellence of religious education, National Conference of the Iranian Philosophy of Education Association, Volume 5, Shahid Bahonar University of Kerman, Iranian Philosophy of Education Association, 2014.
17. Bahonar, Nasser; Sharafuddin, Seyed Hossein. Theoretical endeavor to discover the normative positions of Islam on entertainment, philosophical knowledge, 2012, 36, 194-157.
18. Kafi, Majid; Jamshidiha, Gholamreza. Methodology of Theorizing Methodology in Islamic Humanities, *Methodology of Humanities*, 2012, 18, 72, p.125.
19. Masoudi, Abdul Hadi. Method of interpretation of narrations, *Quarterly Journal of Interpretive Studies*, 2010, 1 (1), 119-85.
20. Pasandideh, Abbas. An Introduction to the Methodology of Understanding Psychological Knowledge of Hadiths, *Hadith Science*, 2007, 12 (3-4), 109-88.
21. Khanifar H, Muslimi, Nahid. Principles and foundations of qualitative research methods, a new and applied approach, Tehran: Negah Danesh, 2017.
22. Creswell, J.W. Educational Research: Planning, conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research. Merrill Education, 2011.
23. Somayeh Ram, Mahmoud Mehr Mohammadi, Alireza Sadeghzadeh, Ghamsari Ebrahim Talaei, Logic and Content of the Curriculum for Teaching the Value of Self-Founder, *Education*, 2018, 34 (133).
3. Avini, Seyed Morteza. Magic Mirror, Volume 2, Tehran: Oasis, 2019.
4. Hosseini, Seyed Bashir, Sohani, Kamil. Background, scope, elements and concept of entertainment as a communication strategy. *Audiovisual Media Quarterly*, 2014, 10 (24), 225-260.
5. Berkowitz, M. W. & Bier, M. C. Research-based character education. *Annals of the American Academy of Political and social Science*, 2015, 591, 72-85.
6. Bagheri, Khosrow. A New Look at Islamic Education - Volume One: Exploring the Theoretical Framework of Islamic Education, Tehran: Preacher of Education, 2018.
7. Motahari, Morteza. Education in Islam, Tehran: Sadra, 2018.
8. Delshad Tehrani, Mostafa. A Journey in Islamic Education, Tehran: Darya, 2014.
9. Seyed Mohammad Dadgaran, Communications and Development, Kayhan Farhangi, 2006, No. 237.
10. Mirkhandan, Seyed Abdullah. Ethical Challenges of Entertainment in Islamic Lifestyle, *Ethics*, 2016, 46, 110-89.
11. Ghofrani, Mohammad and Morteza Ayatollah Zadeh Shirazi. Dictionary of Daily Terms, Tehran: Amirkabir, 2011.
12. Shababi, Mehryar, Analytical study of praise (praise and condemnation) happiness and joy in Islamic teachings, *Monthly Progress in Behavioral Sciences* 3 (23), 2018.
13. Salehi Imran, Ebrahim, Abedini Beltarak, Meymant. Investigating the relationship between happiness and students' academic success in educational spaces of Mazandaran province with emphasis on the role of educational planning. *Educational Planning Studies*, 2018, 7 (13), 121-145.
14. Raouf, Seyed Hamid, Ghaderi, Zohreh. Components of realizing the feeling of happiness in Islam. *Islamic Social Research*, 2015; 21 (107): 133-162.

24. Karimi, Abdul Azim. The child is born without borders: A different look at the findings of Thames and Perls with a focus on "Hidden and Informal Education", *Roshd Yearbook*, 12, 131-104, 2017.
25. Poor Abdullah, Kobra; Mohammad Hassani S. The effect of jurisprudence on the systematization of belief education with an approach to "stages" and "principles and methods" and the ruling position. *Studies of Educational Jurisprudence*, 2018, 97 (9), 89-114.